

Arhe, V, 9/2008
UDK 801.73 Gadamer
Originalni naučni rad

GOJKO KOSOVAC
Profesor filozofije, Bački Jarak

PROBLEM TUMAČENJA U ONTOLOŠKOJ HERMENEUTICI

Sažetak: Gadamerova ontološka hermeneutika postulira univerzalnost interpretacije inkorporirajući klasične (filološku, jurističku i teološku) teorije tumačenja, filozofiju duha, fenomenologiju, nauku istorije i humanističku tradiciju u okvire jedinstvene istraživačke celine. Međutim, pitanje je u kojoj meri je Gadamerovo zasnivanje hermeneutike eklektičko? Autor nastoji da pokaže da se u heterogenom nizu hermeneutičkih rešenja koja čine filozofsku veličinu Istine i metode, nalaze mnoge tuđe interpretacije, koje se kasnije pretvaraju u vitalne Gadamerove teze. Primera radi - subjektivni i objektivni aspekt interpretacije; hermeneutički krug; problem aplikacije; ontološki aspekt razumevanja; veza bitka i jezika; izvornija interpretacija Šlajermahera i Diltaja – nisu Gadamerova otkrića. Razmatrajući domete Betijeve kritike, autor naglašava da je namera Gadamerove hermeneutike u ponovnom buđenju važnosti naučne svesti za ljudsku sudbinu.

Ključne reči : ontologija, hermeneutika, Gadamer, Beti, tumačenje

UVOD

Hans Georg Gadamer u svom delu "Istina i metoda" otvara put ontološkom shvatanju hermeneutike, ali otvaranje tog puta, kao i provođenje takve zamisli, postavlja na poseban onto-hermeneutički način, takoreći čitajući "metod" bitkivosti samog razumevanja, istražujući predeo u kojem metode, u egzaktnom smislu tog izraza, zapravo i nema.

Nas ovde prvenstveno zanima pojam/problem, ili fenomen tumačenja. Osnovna pretpostavka obrade Gadamerove onto-hermeneutike jeste obrada Šlajermaherove i Diltajeve hermeneutičke teorije. Ovim tekstom ćemo se fokusirati na Gadamerovu ontološku hermeneutiku i na misaonu provokaciju koja iz te teorije proizlazi. Naime, tek u "Istini i metodi" napor hermeneutike da sebe dokaže kao neophodan temelj duhovnosti (pod uslovom da je ona takvu "nameru" imala) dolazi do punog sjaja i filozofskog argumentovanja. Moglo bi se čak napomenuti kako Gadamer utemeljuje celokupan dotadašnji (a i budući) misaoni trud u okvirima hermeneutike (a i u mnogo obimnijim i dubljim naučnim okvirima), postavljajući ga takoreći na tron koji zaslužuje.

Tek sa Gadamerovim misaonim tretmanom možemo da se otisnemo u univerzum značenja koji nam pruža predaja, mada možda ni njegova hermeneutika nije sigurna propusnica u polje valjanog razumevanja. Ako pod hermeneutikom ne podrazumevamo njenu prvobitnu funkciju discipline “koja se bavi umješnošću razumijevanja tekstova”¹(mada uvek i tu imamo u vidu), onda se ta disciplina obraća svemu onom “što više nije neposredno u svome svijetu”, jer je otuđeno “od svog prvotnog smisla i upućeno na duh koji razotkriva i posreduje”². Svakako se uvek radilo o veštini tumačenja, tj. interpretacije. Ispravno terminološko određenje i samo zahteva interpretaciju. Potreba za hermeneutikom se javlja „nestankom razumevanja po sebi“³.

Interesuje nas ontološki topos rađanja hermeneutike. U tom smislu istraživanje provodimo ne samo kroz Gadamerovu filozofsku hermeneutiku, nego pratimo izvesne misaone tokove i kod nekih drugih relevantnih autora, ne bismo li opravdali, ili pak opovrgli Gadamerovu tematizaciju fenomena tumačenja, i uopšteno problematizovali njegov (i njihov) hermeneutički diskurs⁴. Naravno, zarad eventualnog jasnijeg razjašnjavanja tumačenja kao filozofskog problema, moraćemo da objasnimo još neke krucijalne hermeneutičke pojmove i teze. U zaključku ćemo nešto samostalnije i slobodnije interpretirati Gadamera.

PROBLEM TUMAČENJA U HERMENEUTIČKOJ ONTOLOGIJI: „Istina i metoda“ izvorno razumevanje: Ontološki smisao

Na tragu Hajdegerovog otkrića predstrukture razumevanja, Gadamer proširuje hermeneutički fenomen u novo filozofsko ruho: razmatra ontološki aspekt razumevanja i tumačenja. Interpretator mora da se usmeri “na same stvari”, odnosno sama stvar mora da određuje tumačenje. Kada se u tekstu pokaže prvi smisao, na osnovu njega interpretator projektuje smisao celine, pravi nacрте.

---

1 Hans Georg Gadamer, *Istina i metoda*, Veselin Masleša, Sarajevo 1978, str. 195. Kladenijus takođe kaže kako sve ljudske knjige i govori sadrže nešto nerazumljivo. To su nejasnoće zbog „nedostataka stvarnog uvida“. Str. 213

2 Isto, str. 196

3 Isto, str. 213

4 Možda je bolje govoriti o *jednom* hermeneutičkom diskursu: sve teorije koje obrađujemo zapravo govore istim jezikom o okvirno bliskim, često potpuno istim problemima vezanim za interpretaciju. Činjenica je da Gadamerova hermeneutika podrazumeva pokušaj zasnivanja opšteg horizonta teorije interpretacije putem interpretiranja raznih filozofskih/naučnih teorija, pa time primarno i teorija interpretacije, tako da kod njega svakako nailazimo na heterogenost kontemplacije i izraza, shodno obrađivanim mestima predaje. Međutim, onaj misaono-jezički agregat koji vodi sva njegova razmišljanja, i posebno način, kako-se-razvija-i-konkretizuje, mogao bi da se nazove *Gadamerovim onto-hermeneutičkim diskursom*.

Prvi nacrt se stalno menja.⁵ Izrada nacrti koji su primereni stvarima, i koji treba da se potvrde na stvarima, stalni je zadatak razumevanja. Prava mogućnost razumevanja se postiže tek kada ovi pred-nacrti i pred-mnenja nisu proizvoljna.⁶ Kriterijum pravilnog razumevanja jeste uklapanje pojedinog u celinu i saglasnost celine sa pojedinim njenim delovima. Hajdeger uviđa da razumevanje teksta uvek ostaje određeno prethodnim kretanjem predrasumevanja. Krug celine i dela se u potpunom razumevanju ne gubi, već se najstvarnije sprovodi.⁷

Hermeneutički krug izveden je kod Hajdegera iz vremenitosti predstrukture razumevanja. Krug razumevanja nije više u tradicionalnom smislu jedan od tehničkih aspekata interpretacije tekstova. Hajdeger uviđa da je razumevanje izvoran čovekov kvalitet, i hermeneutički krug je sada ispoljavanje nečeg izvornog, jedan ontološki krug. Čovek jeste na način razumevanja, to je primarno razumeti u razumevanju. Stalno obnavljanje razumevanja jeste izvorni rad duha.

Ovde se ne radi o zasnivanju duhovnih nauka, traženju metode, idealizmu ili subjektivizmu, već o potpuno novom viđenju povesti, bitka, mogućnosti razumevanja i samorazumevanja. Za Hajdegera se svaki smisao bika i objektiviteta može razumeti polazeći od vremenitosti i povesnosti tubitka, odnosno čoveka. Hajdeger “iz apsolutne vremenitosti interpretira bitak, istinu i povijest”⁸. Naravno, ne radi se ovde o tome da Diltaj i istorijska hermeneutika nisu uviđale značaj vremenskog odstojanja. Za istorijsku školu onaj ko interpretira prenosi se u duh vremena čiji produkt interpretira i tumači unutar pojmova i predstava tog povesnog duhovnog okruženja: tako se postiže istorijski objektivitet. Međutim, zahvaljujući Hajdegeru uviđamo produktivnost baš ovog vremenskog odstojanja, koje tek omogućava razumevanje i tumačenje. Smisao teksta se ne iscrpljuje u izjednačavanju sa autorom i njegovom povesnom situacijom, već je “suodređen i povijesnom situacijom interpretatora, a time i cjelinom objektivnog toka povijesti”⁹. U vremenskom odstojanju duhovni je koren sadašnjeg prema prošlom, koren mogućnosti da se strani svet prošlosti prizove u svojoj istini. U samom razumevanju postoji veza između povesti nošene predajom i mogućnosti čovekove budućnosti.¹⁰

---

5 Gadamer, *Istina i metoda*, str. 299

6 Tu proizvoljnost pred-mnenja poništava upotreba istih.

7 Isto, str. 327

8 Isto, str. 289. O uzornosti takvog shvatanja: „... na kritiku Diltajevog pozitivizma i psihologizma podstakla me je radikalnost s kojom je Hajdeger vremenitost i istoričnost tubivstvovanja učinio filozofskom temom i s kojom je u isti mah vršio destrukciju novovekovnog subjektivizma – ona me je ujedno i prisilila na povećanu svesnost u hermeneutičkom bavljenju prošlošću...” Gadamer, *Evropsko nasleđe*, str. 116

9 Gadamer, *Istina i metoda*, str. 330

10 Odnosno, struktura tubitka „svoj izraz mora naći i u razumijevanju povijesne predaje”. Isto, str. 297

ONTO-HERMENEUTIČNOST PREDRASUDA

Zašto je bitno primetiti ovu ontološku zajedničku izvornost razumevanja i onog što se razumeva? Mi se uvek razumevajući odnosimo prema sebi i prema svetu. Ono "strano", u smislu ostavštine iz prošlosti čovečanstva, zapravo je veoma blisko. Predaja nam nije suprotstavljena, predaja nije apstraktni predmet koji treba proučavati, predaja nije lekcija podređena svesti tumača, predaja nije samo stranica knjige. Razumevanju i tumačenju izmiče sopstveni temelj ako se predaja i njezini produkti posmatraju kao predmet odvojen od našeg povesnog momenta bitisanja.

Predaja je, naprotiv, ono što nas nosi na krilima povesti, mi smo "uvijek u predajama"¹¹, prošlost i sadašnjost se uvek posreduju, predaja je široki totalitet u kojem se po prirodi stvari razumevajući odnosimo prema povesti putem zapisanih ostataka. Dakle, hermeneutika bi, po Gadameru, bila u pravom smislu istorijska nauka pravilne interpretacije predaje samo kada bi se oslobodila uvrežene "apstraktne suprotnosti između tradicije i istorije, između povijesti i znanja"¹².

Gadamer ne govori o odbacivanju romantičarske i istorijske hermeneutike. Radi se o tome da se ove ideje inkorporiraju u jedno bolje znanje, tačnije, u jedan izvorniji stav tumačenja. Apstraktna je suprotnost prosvetiteljskog i romantičarskog odnosa prema predrasudama za Gadamera: "pramudrost je samo obrnuta slika praplugosti"¹³. Uopšte, protivstavljenost autoriteta i uma jeste jedna velika predrasuda, unutar koje autoritet ima pozitivan ili negativan akcenat. Autoritet nije komanda koju treba slušati, kao suprotnost slobodi i umu, već je stvar spoznaje: istinski autoritet je umski autoritet¹⁴. "Predrasuda protiv predrasuda"¹⁵ vlada istorizmom, na tragu prosvetiteljstva, tako da se istorijska nauka nikako nije mogla u potpunosti osloboditi za razumevanje predaje, odnosno nije razumela samu sebe u povesti.

Ona pred-mnenja o kojima smo govorili sada imaju novo značenje: u potpunosti su utopljena u proces tumačenja. Ne postoji apsolutno negativno pred-mnenje, odnosno, ne može da bude unapred apsolutne diskvalifikacije neke predrasude. Takođe, sama afirmacija neke predrasude ne sme da bude apsolutna: uvek se mora održati kritički stav. Sada takođe vidimo kako, malo po malo, ona duhovnonaučna hermeneutika, kao čista umešnost tumačenja, dobija

---

11 Ovo „biti-u-predajama“ je „uzor i odbijanje“ i „prepoznavanje sebe“. Isto, str. 315

12 Isto, str. 316

13 Isto, str. 307

14 Prosvetiteljstvo nije smatralo da autoritet može biti izvor istine, a romantika nije videla tradiciju kao mogući izvor neistine.

15 „... i time ukidanje moći predaje“, isto, str. 303

prilično ograničen karakter i opseg. Naime, kod fenomena tumačenja se ne radi samo o veštini. Radi se o jednom mnogo većem, tj. dubljem sklopu. Taj sklop je ontološki, povesni, konkretni hermeneutički sklop čoveka unutar povesne predaje i istovremeno unutar sadašnjeg znanja i mnjenja. Dakle, Gadamerovim rečima, um je konačan, povesan, razumevajući upućen na datosti na kojima se potvrđuje: povest ne pripada nama, već mi pripadamo njoj. Mi sebe već razumevamo pre nego što zadobijamo ikakvu istorijsku refleksiju, uvek smo u razumevanju povesti i uvek u povesti razumevanja. Tradicija je očuvanje, momenat povesti, momenat slobode. Kritički očuvalački hermeneutički naum, u svesti o uslovljenosti, može da se valjano odnosi prema tradiciji.

DELATNO-POVESNA SVEST I ISKUSTVO RAZUMEVANJA: HERMENEUTIČKA ISTINA KAO POVESNA ISTINA

Ostaje nam zadatak razjašnjenja delatne povesti i svesti te povesti kao osnovnog nosioca mogućnosti razumevanja, tumačenja i interpretacije. Ona "stopljenost" interpretatora sa predajom ne znači neku puku povesnu utopljenost kao nekritičku poziciju sigurnosti svekolikog razumevanja, niti označava neku pokretljivost predaje u kojoj subjektivitet interpretatora zapravo ne igra nikakvu ulogu, niti označava ikakvu apstraktnu filozofsku želju za hipostaziranjem smisla hermeneutike. Naprotiv, smisao ontološko-hermeneutičkog prodora u bit predaje jeste upravo samo-otrivanje infrastrukture razumevanja i tumačenja, odnosno onoga kako-se i koliko-se, i kao najvažnije na-osnovu-čega¹⁶ razumeva kada se razumeva. Onda time što otkriva svoje izvorište hermeneutika uči samu sebe svom putu, jer se definiše istražujući istoriju interpretacije.

Kao što smo videli, vremensko odstojanje koje razdvaja interpretatora od njegovog predmeta kod Gadamera nije neka povesna barijera zadatku razumevanja, već tek ta temporalna razlika predstavlja pokretač pravilnog tumačenja, jer je ispunjena kontinuitetom povesti i predaje. Predaja za nas zauzima mesto koje je između "istorijski mišljene predmetnosti na odstojanju i pripadnosti nekoj tradiciji"¹⁷. Hermeneutika mora da dokaže zbilju povesti u procesu razumevanja. Ta zbilja je kako samo dešavanje povesti, tako i zbilja povesti razumevanja, kao i reflektovana stvarnost povesti razumevanja povesti. Dakle, povest delovanja, delatna povest i delatno-povesna svest. Kada razumevamo pojavu u povesti pod uticajem smo delatne povesti. Šta ovo pobliže znači?

Dopunjavamo Gadamerovu kritiku objektivizma istorijske hermeneutičke škole, uz pomoć opservacija o predrasudama u razumevanju

---

¹⁶ Odnosno, na osnovu kakvog to sklopa povesne stvarnosti uopšte funkcioniše razumevanje iste te stvarnosti: samorazumevanje istorijske supstancije razumevanja.

¹⁷ „Istinsko mjesto hermeneutike je u ovom *Između*.“ Isto, str. 329

i delovanju delatne povesti. Istorijski objektivizam skriva isprepletenost povest delovanja u koju i sama istorijska svest spada, i tako pravi deformaciju spoznaje. Time se ukida sama delatna povest koja je temelj razumevanja predaje, i ne zadobija se svest o hermeneutičkoj situaciji. Mora se u procesu razumevanja biti svestan delovanja delatne povesti¹⁸ kao nezaobilaznog zahteva za duhovnonaučnu svest.

Sušтина delatno-povesne svesti je refleksija hermeneutičke situacije. Gadamer primećuje kako se o sopstvenoj situaciji ne može imati predmetno znanje, i situacioni odnos prema predaji ne može biti potpuno razumljen. Hermeneutička situacija ima sopstveni horizont, kao vidokrug sa ograničenom mogućnošću viđenja, ali sa tendencijom širenja vidokruga. Bitno je pravilno oceniti stvari razumevanja i predaje sa sopstvenog hermeneutičkog horizonta. "Izrada hermeneutičke situacije znači zadobijanje pravog horizonta pitanja za pitanja koja nam se postavljaju u vezi s predajom"¹⁹. Sada se Gadamer pita postoje li dva povesna horizonta, jedan onog koji razumeva, i drugi u koji se prenosi taj koji razumeva.

Zatvoren horizont jednog povesnog momenta može da bude samo aptrakcija. Horizont je "nešto u šta mi ulazimo i što se s nama kreće", i nije istorijska svest pokretač nekog horizonta, već je unutar te svesti "ovo kretanje postalo svesno sebe"²⁰. Potencijalni raznoliki istorijski horizonti zapravo zajedno grade jedan veliki iznutra pokretljivi horizont. Taj jedini horizont obuhvata celokupnu povesnu svest. To bi označavala delatno-povesna svest: horizont moramo imati, uneti se u njega, uživeti se, zadobiti ga, steći ga, razumevati svesni kretanja u njemu, svesni delatne povesti kao kretanja, događanja. Prošlost se ne sme prebrzo prilagođavati našim očekivanjima smisla.

Hermeneutički je aksiom da predaja mora da se čuje u njezinoj istinskoj biti. Veća opštost horizonta i delatno-povesne svesti prevazilazi i posebnost interpretatora i posebnost onog interpretiranog iz predaje. Proces stapanja navodno različitih horizonata jeste razumevanje. "To kontrolirano provođenje takvog stapanja označili smo kao zadatak djelatno-povijesne svesti."²¹

Gadamer rasvetljava strukturu delatno-povesne svesti na osnovu hermeneutičkog istraživanja fenomena iskustva. On smatra da je pojam iskustva prilično nerazjašnjen pojam. Kod Diltaja je teorija iskustva u potpunosti naučna, pa ne uzima u obzir povest iskustva. Tako stoji stvar sa naukom uopšte: cilj je objektivizacija iskustva, pri čemu se gubi dodir sa povesnim momentom. Ovaj

---

18 Naravno, treba imati u vidu da Gadamer ne misli da je delatna povest potpuno saznatljiv fenomen.

19 Isto, str. 336

20 Isto, str. 338

21 Isto, str. 340

povesni momenat iskustva ima svoju dijalektiku koja je referentna za upitanost o delatno-povesnoj svesti.

Iskustvo ima svoj negativitet: ono važi dok ga ne pokrene neko novo iskustvo, koje sadrži istinu starog. Iskustvo je produktivno, menja naše znanje. Postajanje svesnim svoga iskustva je zapravo zadobijanje novog horizonta iskustva. Novo iskustvo sadrži novi uvid u predmet saznanja, ali i samospoznajni uvid: iskustvo nam govori o sopstvenoj konačnosti. Iskusnim se naziva onaj koji je otvoren za nova iskustva, ali koji je svestan sopstvene konačnosti i “zna da nije gospodar vremena i budućnosti”, odnosno “iskustvo uči da se prizna zbiljsko”²². Dakle, saznanje sopstvene povesnosti jeste istinsko iskustvo. Predaja je u hermeneutičkom iskustvu ono što treba da dođe do iskustva. Iskušavanje predaje je zadatak za hermeneutičku svest. Bolje razumevajući stvari predaje zadobijamo uvek širi i jasniji horizont²³, a taj horizont mora da bude živi hod unutar predaje, jer se njezin smisao uništava ako se veštački izreflektiramo iz živog odnosa prema predaji. Delatno-povesna svest otvorena je za predaju, i to čini suštinu njenog iskustva.

Iskustvo razumevanja i tumačenja u formi je razgovora. Kao predmet tumačenja, tekst postavlja intepretatoru neko pitanje, a tumačenje uvek sadrži bitan odnos prema ovom pitanju. Štaviše, Gadamer odlazi još dalje govoreći da “razumjeti tekst znači razumjeti ovo pitanje”²⁴. Izrada hermeneutičke situacije je, kao što smo videli, zadobijanje istinskog horizonta pitanja za pitanja u vezi sa predajom. Ali ovaj odnos nije više samo “u vezi” sa predajom, sada predaja sama postavlja pitanje interpretatoru. Pitanje je: na koji način interpretator dolazi do pravog smisla teksta, a na osnovu ove ontološke, povesne, iskustvene strukture hermeneutičkog? Interpretator mora da se pitajući vrati “iza rečenog”, kaže Gadamer. Izrečeno u tekstu se mora razumeti kao odgovor. “Mi pokušavamo da rekonstruišemo pitanje na koje bi predano bilo odgovor.”²⁵ Sama stvar dolazi do reči u procesu razumevanja. Pitamo o stvari zajedno sa prošlim vremenima. Pitamo u medijumu jezika.

---

22 „Iskusni, naime, poznaje granice svog predviđanja i nesigurnost svih planova.“ Isto, str. 391

23 Uslovno govoreći, ovde mislimo na horizont u širem smislu, pogled interpretatora na celinu predaje: svaki napredak u razumevanju zadobija novo stajalište. U drugom smislu, kada govorimo o tome da ne može da bude više od jednog jedinog horizonta, tada mislimo na opšti duhovno-povesni horizont hermeneutičke situacije, i u krajnjoj konsekvenci takav je Gadamerov stav: jedan je duhovni horizont. Doduše, kod Gadamera se u tekstu ne nazire baš uvek jasno o kakvom statusu horizonta se govori. Još neki pojmovi imaju povremeno variranje značenja u *Istini i metodi*, ali u duhu je Gadamerove hermeneutike da se bitni pojmovi razlažu i nanovo konstituišu tokom samog razvoja teksta, a i sa samim tekstom se tako nešto dešava.

24 Isto, str. 404

25 Isto, str. 408

HERMENEUTIKA KAO ONTOLOGIJA JEZIKA

Već kod Šlajermahera nailazimo na sledeći stav: "Sve što se u hermeneutici treba pretpostaviti jest samo jezik i sve što se treba naći, kamo spadaju i druge objektivne i subjektivne pretpostavke, mora se naći iz jezika"²⁶. Gadamer za ovu rečenicu kaže da je "polemički usmerena protiv teorije inspiracije i odslikava Šlajermaherovu tešku povezanost sa gramatičkom školom"²⁷. Dakle, jednostranost Šlajermaherovog stava o jeziku je, po Gadameru, vezana za njegov stav o tumačenju, koji smo već posebno obradili. Sada razmatramo kako se ontološki jezik pokazuje kao bitan aspekt tumačenja.

Sadržajno se tumačenje provodi u komunikativnom odnosu između interpretatora i teksta. Za odvijanje pitanja o stvari u tumačenju teksta Gadamer uzima uzor razgovora; čak je "opravdano govoriti o hermeneutičkom razgovoru"²⁸. Hermeneutički problem je problem sporazumevanja o stvari, a razgovor je proces sporazumevanja. Pravim razgovorom se, dijalektički idući uvek na suprotno, pitanjima i odgovorima koji su uvek nova pitanja, dolazi do znanja. Korespondencija je jezička, razumevanje je jezičko razumevanje. Hermeneutika nije disciplina vladanja jezikom. Međutim, govor, tekst, stvar i razumevanje u stvari se događaju u jeziku. Proces razumevanja je jezički proces, dakle jezik je medijum govora, razgovora, razumevanja, reprodukcije teksta, shvatanja-u-njemu-rečenog.

U slučaju prevoda teksta, kaže Gadamer, jezik postaje razumljiv tek posredovanjem, prevođenjem. Dakako, razumeti strani jezik znači nemati potrebu za prevođenjem. Razumevanje nekog jezika nije interpretiranje; ali jeste okvir sporazumevanja. Tumačenje je kao razgovor povesni, životni odnos. Sada nam je važan ovaj okvir: kako to da je jezičnost razumevanja, kako govori Gadamer, konkretizacija delatno-povesne svesti?²⁹ Jezik je univerzalni medijum u kojem se dešava razumevanje. "Njegova univerzalnost drži korak sa univerzalnošću uma. Hermeneutička svijest tu samo učestvuje u nečemu što predstavlja opšti odnos između jezika i uma"³⁰. Hermeneutičko iskustvo čini da se um oslobodi okova jezičkog. Zadatak ontološke hermeneutike i jeste u tome da se zapita i pokuša da odgovori na to kako se u mnogostrukosti jezika ipak svaka predaja može razumeti, što potvrđuje jedinstvo mišljenja i govora, smatra Gadamer. Ono što

---

26 Schleiermacher, *Hermeneutika i kritika s primjenom na Novi zavjet*, str. 19 (Gadamer ovu rečenicu delom citira kao najavu za treći deo *Istine i metode* koji govori o jeziku).

27 Gadamer, *Hegelova dijalektika*, str. 148

28 Gadamer, *Istina i metoda*, str. 421. Ponovo o Šlajermaheru: „Njemu možemo (...) da zahvalimo naglašavanje uloge razgovora kao žive izvorne forme svakog sporazumevanja i svakog shvatanja“. Gadamer, *Hegelova dijalektika*, str. 305

29 Gadamer, *Istina i metoda*, str. 423

30 Isto, str. 436

čini hermeneutika, jeste upravo očuvanje tog jedinstva, kao i jedinstva tumačenja i razumevanja. Dakle, radi se o tome da na jezik ne treba gledati kao na formu, činjenicu, instrument, odnosno predmet istraživanja³¹, kao što razumevanje nije puki metodski vođen proces. Naprotiv, jezik i razumevanje “obuhvataju sve što ikad može da bude predmet”³², i od te univerzalnosti polazi Gadamerova hermeneutika. Čak i nejezičke forme tumačenja pretpostavljaju jezičnost. Svako tumačenje se ispostavlja kao jezičko.

Jezik kao forma i misaona sadržina ni ne mogu se odvojiti, kaže Gadamer kada se ekstremnije izražava. Ljudsko iskustvo ne dospeva ni do čega drugog do šireg pogleda na svet, do jasnijeg horizonta viđenja. Sam svet nije različit od pogleda u kojem se pojavljuje, nema “stvari po sebi” koja bi bila van jezičnosti³³. U tome se sastoji savršenstvo jezičkog iskustva, kaže Gadamer.

Primećujemo krajnje ontologizovanje povesnog i jezičkog u Gadamerovoj hermeneutici.

PROŠIRENJE RAZMATRANJA PROBLEMA TUMAČENJA Betijeva hermeneutika kao razumevanje smisaonih oblika

Na samom početku obrade Betijeve hermeneutike primetićemo bitnu razliku u odnosu na Gadamera u pravcu shvatanja povesnosti razumevanja. Videli smo da je onto-hermeneutički stav o delatno-povesnoj svesti, iako je treba “steći” tj. zadobiti istinski horizont, taj da smo mi “uvek u predajama”; tumačenje i razumevanje nije namenski stav subjekta, već nešto izvorno pokrenuto upitanošću koja je rezultat pitanja koje nam postavlja sama predaja. Za Betija razumevanje nije ništa fundamentalno-ontološko-povesno, nikako izvorno dato, već je istoričnost razumevanja jedna čoveku izmičuća stvarnost, “ponuđena mu mogućnost, koju treba prihvatiti i ostvariti”³⁴.

S dozom filozofskog prezira Beti govori o hermeneutičkoj aktuelnosti pojma “pred-razumevanja”. Naime, on smatra da se hermeneutika nalazi u opasnosti zauzimanja subjektivističkog stava, i to “pod uticajem današnje filozofije egzistencije” hermeneutika “teži mešanju tumačenja i davanja smisla i isključivanju kanona autonomije objekta”. Dakako, ovde se navodi na Hajdegerov i Gadamerov odnos prema predrazumevanju. Beti zahteva odgovorno istorijsko

---

31 U smislu kako ga tretira nauka o jeziku i filozofija jezika. Isto, str. 438

32 Isto, str. 439. „... osnovni odnos između jezika i sveta ne znači da svijet postaje predmet jezika. Štaviše, svjetski horizont jezika uvijek obuhvata predmet spoznaje i iskaza.“ Isto, str 486

33 Isto, str 483.

34 Emilio Beti, *Hermeneutika kao opšta metoda duhovnih nauka*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad 1988, str. 91

stanovište: opasnost nesporazuma predstavlja izvlačenje samo onog “što je puno smisla i razumno” iz tekstova, a da se propusti “ono što je tuđe, svojevrsnost drugoga”³⁵. Dakle, opasnost od izdvajanja smisla kojeg sam interpretator zahteva, što bi bio subjektivizam.

U tom kontekstu opasnost leži u vrednujućem davanju smisla, jer to onda više nije tumačenje, kaže Beti. Tumačenje ne podrazumeva “prosvetiteljsku racionalizaciju govora”³⁶

Gadamer kritički atakuje na problematični interpretativni stav istorijske hermeneutike, kao i na psihološki način tumačenja, i uopšteno analizira postvarujući stav objektivizma interpretacije predaje nalazeći ga u njegovoj istinskoj ograničenosti za reč predaje. Betijeva opreznost je takođe usmerena na kvazi-objektivnost u hermeneutičkom zadatku, a ostaje da otkrijemo šta to predstavlja za Betija. Strani duh nam se obraća i mi ne smemo da se prema smisaonim oblicima odnosimo kao prema “ljušturama”, jer time zapadamo u “materijalističku predrasudu”³⁷.

Kako Beti definiše razumevanje i tumačenje? Betijeva hermeneutika je oprezna u odnosu prema “oblicima koji sadrže smisao”³⁸, putem kojih “objektivan duh stupa nasuprot interpretatoru”³⁹. Fenomen razumevanja je tročlan: interpretator kao živi misleći duh, putem oblika koji sadrže smisao, tumači duh koji je objektiviran u onim oblicima, tj. njegovo delo. Razumevanje je rezultat procesa tumačenja; tumačenje je dovođenje do razumevanja. Slikovito skicirano, razumevanje je “premošćavanje nekom vrstom luka, svodenje i ponovo povezivanje tih oblika sa unutrašnjom celinom koja ih je stvorila i od koje su se oni odvojili”⁴⁰, dakle, ti duhovi interpretatora i interpretiranog autora. Naknadno konstruisanje smisla oblika-koji-sadrže-smisao treba da bude što vernije prepoznavanje.

Beti je svestan, kao što smo videli, zamki potencijalne nadri-subjektivnosti pretumačenja teksta, i iskonstruisane istorističke nadri-objektivnosti. Interpretatoru tekst treba da bude nešto njegovo vlastito, a istovremeno treba da

---

35 Isto, str. 93

36 „...do ovog zaključka mi je stalo...“, tj. do odbacivanja vrednujućeg davanja smisla. Isto, str. 96

37 Isto, str. 56

38 Prilično je teško razabrati pravu definiciju ovih “oblika” kod Betija. Odnosno, u nekim delovima teksta „oblici koji sadrže smisao“ predstavljaju tekst ili govor koji se tumači, kao ostavštinu iz prošlosti, a na drugoj strani Beti ih tretira kao posredne/posredujuće (s) misaone momente koji se javljaju u procesu tumačenja: sfera potencijalnog zajedničkog smisla (što bi zapravo bilo ontološko utemeljenje, a to bi već bilo pretumačenje Betijeve teorije). U cilju izbegavanja ove zbrke, a s obzirom na tok celokupnog Betijevog razmatranja, „oblike“ tretiramo po prvoj varijanti, kao ono-što-se-tumači, tj. produkt duha iz prošlosti.

39 Isto, str. 61

40 Isto, str. 62

ga postavi nasuprot, kao objektivno i tuđe. Iz ove antinomije, kaže Beti, potiče dijalektika procesa tumačenja i na njoj se gradi opšta teorija tumačenja.⁴¹

Treći kanon Betijeve hermeneutike⁴² jeste “kanon aktuelnosti razumevanja. Po ovom kanonu interpretator konstruiše proces stvaranja unazad, i da “prevede u aktuelnost vlastitog života tuđu misao”⁴³, da je prilagodi svom duhovnom horizontu. Ne sme da se zaboravi da interpretacijom ulazimo u “ukupnu svetsku povezanost predstava i pojmova koje već u sebi nosimo i donosimo”. Pitanje je da li Beti misli na romantičarski kongenijalitet ili na povosno-ljudsku predodređenost razumevanja, ili na neku treću strukturu duhovne sve-povezanosti?

Interpretator treba da teži tome da svoju živu aktuelnost dovede u sklad sa podsticajem koji dolazi od objekta. To je četvrti kanon, kanon adekvacije smisla razumevanja. Interpretator mora da ima dovoljnu “obimnost vidokruga” da bi bio blizak objektu tumačenja, jer “samo duh istog nivoa i kongenijalne darovitosti ima pristup tom duhu koji govori, a i u stanju je da ga razume na adekvatan način”⁴⁴. Beti razmišlja na tragu Šlajermahera.

Uprkos utisku da su Betijeve teze u potpunosti obuhvaćene u ontološkoj hermeneutici, ostaje zadatak da konkretnije prodremo u Betijevu interpretaciju *Istine i metode* i sam Gadamerov odgovor na istu.

HERMENEUTIKA HERMENEUTIČNOSTI SPOZNAJE

Pogledom na poslednje redove *Hermeneutike kao opšte metode duhovnih nauka* možemo lako razaznati samo-opravanost, tj. filozofsku strogost Betijeve kritike Gadamera, ali po koju cenu? Naime, očigledno postaje sledeće: Beti i Gadamer nikako ne govore o istoj ravni razumevanja hermeneutičkog fenomena, što onda znači da ni ne govore istim jezikom, mada se u svojoj prepisci izjašnjavaju kao potpuno saglasni.

Evo transparentne Betijeve rečenice: “I ako se može reći da saznanje istorije i samosaznanje odgovaraju jedno drugom na osoben način, ipak, u suštini ovog procesa samosaznanja leži činjenica da ljudski duh može da prevale taj put samo stvarajući *partnera u vidu* objektivnih smisaonih sadržaja koji izrasta

---

41 Iz ove antinomije (subjektivnog i objektivnog) se takođe “razvija dijalektika svakog procesa saznanja”. Isto, str. 63

42 Treći Betijev kanon je prvi kanon subjektivnosti razumevanja. Prva dva se tiču objekta: “kanon hermeneutičke autonomije” (smisao se ne sme proizvoljno unositi, već ga treba izvlačiti iz pomenutih „oblika“) i „kanon totaliteta“ (smisaone povezanosti hermeneutičkog razmatranja, tj. kod Šlajermahera odnos celine teksta i njegovih delova).

43 Isto, str. 71

44 Isto, str. 118

iz života kao nešto više, tuđe. Tek zahvaljujući snazi luka podignutog do ovih smisaonih sadržaja, moguć postaje povratak našeg duha tom samosaznanju.”⁴⁵ Lako se primećuje da Gadamerova onto-hermeneutika u potpunosti obuhvata ovakav spoznajni zahtev. No, krenimo redom.

To da Gadamer na predrasude gleda kao na uslove razumevanja i da hermeneutika mora da razreši apstraktnu suprotnost između istorije i znanja o njoj, za Betija su paradoksalne teze. Beti smatra da Gadamerovo merilo za razdvajanje istinitih od lažnih predrasuda, “anticipacija savršenstva”, nije dovoljan kriterijum, i da “počiva na samoobmani”⁴⁶. Sumnjivo je za Betija to, što Gadamerov hermeneutički predložak “omogućava saglasnost u pogledu stvari između teksta i čitaoca”, ali “nikako ne jamči *ispravnost* razumevanja”. Ispravnost razumevanja je potpuna adekvacija smislu teksta kao objektivaciji duha, kaže Beti. Dakle, on kod Gadamera vidi samo poziv na koherentnost razumevanja koje treba postići, a nikako objektivnost; ekstremnije protumačen, Gadamerov interpretator “pretenduje na monopol na istinu” kao na “kontrolnu istancu”. Interpretator, naprotiv, treba da mišljenje u tekstu “dokuči i pribavi mu važenje kao tuđem, čak i kad se u njemu naziru pogrešna shvatanja”.⁴⁷ Svakako je obrada “tuđeg” i “pogrešnih” shvatanja inkorporirana u Gadamerovom radu, ali da nastavimo.

Opširno citirajući neka od bitnih mesta *Istine i metode*, Beti svodi Gadamerove teze na upitanost o razumevanju kao prevođenju teksta: zar ono nije uvek posredno povezivanje sa sadašnjošću? Ne, definitavan je Betijev odgovor: jeste da obrtanje procesa stvaranja u toku procesa tumačenja pretpostavlja subjektivitet interpretatora, ali sadašnjost se mora isključiti iz tog procesa. Ako se to ne desi, u interpretaciji se značenje istorijskog događaja brka sa njegovim značajem za sadašnjicu.⁴⁸

Celokupna Gadamerova “samoobmana” sastoji se u pogrešnoj analogiji istorijske i pravne hermeneutike, poentira Beti⁴⁹. Naime, radi se o aspektu

---

45 Isto, str. 132

46 Isto, str. 102

47 Isto, str. 106

48 U kontekstu iznošenja svojih teza, Beti ustvari parafrazira Gadamera. Isto, str. 108

49 “Gadamer smatra da se istoričar odnosi prema svojim tekstovima (kao istorijskim izvorima) poput istražnog sudije prilikom saslušavanja svedoka.” Kada bi tako bilo, kaže Beti, uspostavilo bi se „staro jedinstvo hermeneutičkog problema u kojem se pravnik i teolog susreću sa filologom“. Isto, str. 109. Međutim, kada smo se dotakli primera sa tla prava, pogledajmo primer kod samog Gadamera: „...u saslušanju optuženog, tamo, zapravo, uopšte nije istinski data situacija sporazumevanja.“ Gadamer, *Istina i metoda*, str. 419. Ili: „Ako sam suveren ne podliježe zakonu, nego može slobodno odlučivati o njegovoj primjeni, tada je očito razoren temelj čitave hermeneutike.“ Hans Georg Gadamer, *Hermeneutika kao praktična filozofija, u Čemu još filozofija*, Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb 1978, str. 234 Iako smo naveli ove jednostavne isečke, očigledno stvari ne stoje baš tako jednostavno sa Gadamerom, kako Beti misli.

aplikacije, tj primene. Pravna hermeneutika iziskuje tumačenje zakona usmereno prema sadašnjosti, i konkretizaciju zakona, odnosno aplikaciju. Međutim, to nije slučaj kod istorijskog tumačenja, koje je čisto konteplativno usmereno na smisao nekog isečka prošlosti. Ovde je nedopustivo prevođenje, prilagođavanje, produktivna dopuna, jer su to aplikacije koje otvaraju vrata subjektivnoj samovolji. Istinska istorijska svest će se distancirati od aplikacija, misli Beti.⁵⁰ Dakle, za Betija je Gadamerova hermeneutika u dubokom nesporazumu sa suštinom istorijskog istraživanja zato što je odnos prema predaji pobrkala sa apliciranjem razumevanja, što implicira da je takva hermeneutika nadređena predaji, i da se zasigurno rukovodi s njom na način potvrde sadašnje istorijske svesti, praveći odmazdu od razumevanja predaje ka aplikativnoj kontroli smisla predaje. No, da li je baš tako u Gadamerovoj hermeneutici, i to ne samo što se tiče namere, već i sadržajno: da li ontološka hermeneutika nosi pomenute opasnosti?

Videli smo da Gadamer svakako drži do otklona od istorijskog pozitivizma. U krajnjoj liniji, filozofski zadatak *Istine i metode* i jeste zasnivanje izvornijeg razumevanja predaje, pa na osnovu takvog razumevanja uspostavljanje duhovnonaučnog hermeneutičkog držanja kao delatno-povesnog stava svesti.⁵¹

Betijeva zabluda je, po samom Gadameru, u tome da on problem hermeneutike vidi samo kao problem metode, i tako ostaje na tlu subjektivizma, koji želi da prevaziđe. Beti nije naivan u smislu istorijskog objektivizma, ali je u zamci romantičarskog psihologizma. U prepisci sa Betijem, Gadamer piše: “Ja, u osnovi, ne predlažem *nikakav metod*, već opisujem *šta jeste*”; “Jedino naučnim smatram priznati ono što jeste, umesto da se polazi od onoga što bi trebalo ili moglo da bude”.⁵² *Istina i metoda* svakako to dokazuje principijelnim ontološkim tretmanom.

O čemu se u ovoj diskusiji dva hermeneutičara zapravo radi? Smatramo da oni stoje u dubokom nesporazumu, jer, osim načelno, tu pravog suprotstavljanja zapravo i nema. Naime, Gadamerova hermeneutika, na određenim mestima implicitno, češće eksplicitno, obuhvata većinu Betijevih stavova, odnosno i sama sadrži vrlo slične stavove. Sa druge strane, Betijeva hermeneutika govori uglavnom o jednom aspektu fenomena tumačenja i razumevanja, pa onda zaključkom tih razmišljanja udara na Gadamerovu daleko iscrpnije zasnovanu teoriju. Iz samog Betijevog normativno-pravničkog nazora, Gadamerova ontologija razumevanja svakako izgleda kao pokušaj ovladavanja stvarnošću predaje. Međutim, tako

---

50 Opravdanost aplikacija „treba ograničiti na oblast praktičnog zajedničkog života“. Beti, *Hermeneutika kao opšta metoda duhovnih nauka*, str. 113

51 Povesni sklop je „misaoni sklop, koji, u osnovi, prevazilazi doživljajni horizont pojedinca. On je nešto kao veliki, strani tekst, čijem dešifriranju treba da pomogne jedna hermeneutika“. Gadamer, *Istina i metoda*, str. 541

52 Isto, str. 546-548

nešto nije slučaj, ako se *Istina i metoda* tumači betijevski. Takođe, Gadamer i sam potiče od nekih misaonih tradicija, a to su svakako antička, zatim hajdegerijanska i hegelijanska tradicija, i u tom smislu smatra Betijevo učenje nedovoljnim i nepotpunim, jer ne objašnjava izvorni odnos čoveka, bitka i razumevanja. U tom smislu se od samog Betija traži previše, jer njegova teorija zasigurno nije na ontološkom tragu. Štaviše, Beti bi ovakav tretman zasigurno odbacio.

U svakom slučaju, kod Gadamera se nikako ne radi o samovoljnoj teoriji interpretacije, niti o udešenom, namenskom interpretatorskom stavu prema predaji. Naprotiv, radi se o zadobijanju hermeneutičkog horizonta u granicama delatno-povesne svesti, koja sebe stalno obnavlja i unapređuje, ali nikad na račun pretumačenja sopstvenog povesnog iskustva. O tome najbolje govori uzor razgovora u hermeneutičkoj ontologiji. "Anticipacija savršenstva" nikako ne znači neko izmišljanje smisla teksta; tekst koji se tumači ima sopstveni smisao, ali to je smisao koji je povezan sa celokupnim povesnim iskustvom tog teksta, pa time i sa povešću interpretacije. Nema ni govora o hermeneutičkom nasilju kod Gadamera. Možda samo o mestu ostavljenom za različita viđenja njegove hermeneutike, o momentu nedovršenosti, koji hermeneutika kao takva uvek već podrazumeva. O eventualnim problemima ontološkog vođenja hermeneutike govorićemo u zaključnim razmišljanjima.

Dakle, kada već govorimo u odbranu Gadamera, hermeneutika jeste "suodgovorna za uzornost onoga što se razumijeva"⁵³, i to je njen momenat aplikacije, s tim što *Istina i metoda* ne zagovara premoć nad tekstom, nego njegovo razumevajuće usvajanje, ali sa uvek prisutnom svešću o izvornoj pripadnosti predajama. Pre bi se reklo da je, obrnuto Betijevom stavu, onto-hermeneutika možda suviše utopljena u snagu povesne ostavštine, takoreći religiozno posvećena duhu predaje.

RETORIČKE POSLEDICE ONTO-HERMENEUTIKE

Usmerićemo misaoni pogled u još jedno tumačenje Gadamera. Slično kao što smo videli kod Betija, Vatimo kaže je da kod Gadamera istina prenesena "na polje postupaka analize i kontrole koji se u suštini obeležavaju kao javni"⁵⁴, makar u smislu da se raznolika jezička izražavanja analiziraju pomoću uobičajenih pojmova. O čemu se ovde zapravo radi?

U *Istini i metodi* više se naglašava pol jezika nauštrb pola bitka, misli Vatimo, ali ta važnost koja se pridaje jeziku u skladu je sa etičkim interesovanjem, koje upravlja Gadamerovom hermeneutikom. Jezik je mesto ostvarivanja istorijskog društva; Gadamerov stav se podudara sa grčkim shvatanjem racionalnosti prirode

---

53 Gadamer, *Hermeneutika kao praktična filozofija*, str. 235

54 Đani Vatimo, *Kraj moderne*, Bratstvo-jedinstvo, Novi Sad 1991, str. 144

i sa Hegelovim umom u istoriji: živi *logos* je i jezik i racionalnost realnog.⁵⁵

Gadamerov *logos*, a rekli bismo kako pod ovim Vatimo razume delatnu-povest injoj priređenu delatno-povesnu svest ostvarenu u jeziku onto-hermeneutike, ili pak sam taj delatno-povesan jezik, živi u dijalogu koji je konačan i istorijski omeđen, i povezan je sa etičkim stavom lingvističke zajednice. Hermeneutička istina je u osnovi retorička. Ova teza pogađa celokupno Gadamerovo istraživanje i dovodi u pitanje svaku interpretaciju. Kako ovu tezu objašnjava Vatimo?

“Prenošenje” rezultata nauke na opštu svest sadrži jezički aspekt i etički faktor. U tom prenošenju se osiromašuju naučna dostignuća i naglašavaju se retoričke crte naučnih teorija. Naime, po tome kako vatimo vidi uticaj Gadamerove hermeneutike, formalna univerzalnost naučne istine prilagođava se istorijski i kulturno određenoj javnoj sferi⁵⁶. Dakle, kada naučna istina postaje javna, ona podleže pravilima provere opšteg jezika, tj. pravilima hermeneutike, tako da se menja, odnosno prevodi, što se izvodi retorički. Dakako, Vatimo smatra da Gadamer implicitno naglašava javni karakter istinitog, naspram intimnog karaktera svesti. Spoljašnja karakteristika istine postaje bitna, tj. proceduralni momenat preovlađuje nad intuitivnim momentom, civilizovana komunikacija nad unutrašnjom vizijom, kaže Vatimo: “... hermeneutika nema pravu kritičku funkciju nego ulogu da rekonstruiše i reorganizuje”⁵⁷. Istina u *Istini i metodi* za Vatima je etičko-jezički određena javna stvar. Svakako rezultat svakog naučnog rada treba da podleže opštoj jezičnosti, ali da li je Gadamer od hermeneutike tražio baš “prevođenje” bilo kojeg postignuća nauke, ili je nešto drugo u pitanju?

Gadamer sigurno ne govori o ništenju različitih jezičkih pristupa: kada govori o univerzalnosti jezika ne govori o jezičkom univerzalizmu. Takođe bismo u odbranu onto-hermeneutike mogli reći da *Istina i metoda* odiše stavom o nedovršenosti i ranjivosti svake teorije i da onto-hermeneutika nije nešto završeno i spremno na apsolutno važenje u svetu nauke i svetu života.

Kod Vatima proizlazi da je Gadamerovo mišljenje ideologija konzervativnog stanovišta.

ZAKLJUČNA RAZMIŠLJANJA ISTINA I METODA ISTINE I METODE

Rekli bismo da se Beti i Vatimo u interpretaciji Gadamera previše oslanjaju na eventualnu društvenu posledicu Gadamerovih stavova i u njima proročki razmatraju aplikativni etičko-politički aspekt⁵⁸.

---

55 Isto, str. 135-136

56 Isto, str. 142

57 Isto, str. 147

58 Ove, kao i verovatno bezbroj drugih raznih pristupa valjalo bi posebno razmotriti. Nas je ovde

U novom horizontu zadobijenom na osnovu razjašnjavanja hermeneutičkog pojma/fenomena/problema tumačenja, a zatim i eventualnih problema onto-hermeneutike, u nekoliko tačaka ćemo razmotriti obrađeno i zapitati se o mogućim viđenjima stvari onto-hermeneutike.

1. Onto-hermeneutika postulira univerzalnost interpretacije inkorporirajući klasične (filološku, jurističku i teološku) teorije tumačenja, filozofiju duha, fenomenologiju, nauku istorije i humanističku tradiciju u jedan ekvilibrijum istraživanja. Međutim, pitanje je koliko Gadamer eklektički zasniva svoju hermeneutiku. Naime, može se stvar postaviti i ovako: u heterogenom nizu hermeneutičkih rešenja koja čine filozofsku veličinu *Istine i metode*, nailazi se na mnoge tuđe interpretacije, koje se kasnije pretvaraju u vitalne Gadamerove teze. Primera radi - subjektivni i objektivni aspekt interpretacije; hermeneutički krug; problem aplikacije; ontološki aspekt razumevanja; veza bitka i jezika; izvornija interpretacija Šlajermahera i Diltaja – nisu Gadamerova otkrića. Doduše, u *Istini i metodi* je zasnovana jedna celovita ontološka hermeneutika, koja mora da podrazumeva noseći talas interpretacije celokupne hermeneutičke tradicije.

2. Jasno je da je ontološka hermeneutika i sama metodički provedena, pa bio taj metod nazvan metodom delatno-povesne refleksije ili nekako drugačije. U ontološkom smislu metod nije samo metod nauke, metod subjekta ili metod interpretacije. Dakle, ne bismo rekli da Gadamer zagovara “prvenstvo istine nad metodom”⁵⁹: pre bi bilo istinito-kao-metodsko, tj. metodu saobraziti istini; ne biti kvazinaučno zaslepljen metodskim pokrićem, već stalno upućen ka istinitom.

3. Na neverovatno mnogo načina hermeneutičkog dokazivanja, na izrazitom broju tumačenja drugih autora i raznolikih misaonih tekovina, odnosno na vrlo iscrpan način Gadamer govori o tome kako se u tumačenju i razumevanju radi o samoj stvari saopštenoj u tekstu koji se interpretira, odnosno kako je razumevanje učestvovanje u tom saopštenom. Samo od sebe se javlja pitanje: gde su granice važenja Gadamerovog onto-hermeneutičkog diskursa (kako smo već imenovali u uvodu)? Banalizovaćemo stvar zamišljajući napredniju duhovnost. Aproksimativno: da li funkcija ovog diskursa zastaje tada kada se zadobije “istinski” horizont pitanja u svesti o delatnoj povesti? Da li onda startuju sa radom posebne hermeneutike, tj. druge duhovnonaučne aktivnosti? Ili: da li se onto-hermeneutički stav iscrpljuje u pripremi univerzalnog terena za interpretiranje?

4. Druga neodređena granica je granica interpretacije uopšte, kada bi se izrazili negativno: šta ne treba tumačiti. Odgovor bi bio onaj: ono što se neposredno razumeva. Da li se išta neposredno razumeva, kada imamo u vidu

---

prvenstveno interesovalo tumačenje, tj. interpretacija; Beti i Vatimo su samo jedan od mogućih uzoraka za proširenje horizonta posmatranja implikacija Gadamerove filozofije.

59 Feter, *Hermeneutički ogleđi*, str. 38

onto-hermeneutičku predrasudu o stalno-opominjućoj isprepletenosti života i predaje?⁶⁰

5. Gadamerovo krajnje ontologizovanje povjesno-jezičke tubitkovne-i-time-bitkovne stvarnosti izaziva i ovo pitanje: da li zahvaljujući perfekciji jezika⁶¹ i stalnom učešću u delatno-povesnoj supstanciji subjektivnosti mi *ikada pogrešno razumevamo*? Zar se promašena tumačenja ne dezintegrišu u svekolikoj povjesnosti razumevanja, pa da možemo da kažemo kako nijedno nerazumevanje nije fundamentalno? Možda ovde Betijev i Vatimov stav može da prođe, pretumačen: aplikacija onto-hermeneutike je zapravo apologija sadašnje svesti. Naime, evo gde je zamka: univerzalnost jezika podrazumeva univerzalnost uma, a duhovno-povesna svest-i-njoj-saobrazan-jezik nisu nužno umski, već mogu da budu i ne-umski. Da li se univerzalna hermeneutika pita o uticaju ne-jezičkog na jezičko? Takođe, prisilno-jezičkog na prirodno-jezičko? Jeste da je monolog nauke meta napada ontološke hermeneutike, ali i ona sama kao takva ne izmiče opasnosti monologa, tim pre kada zagovara univerzalnost sopstvenog diskursa. Ovako bi Beti bio u pravu sa svojim impliciranim stavom da bi svako naučno istraživanje trebalo da ima svojstvenu hermeneutiku, i nijedna od njih ne bi zadirala u objašnjavanje druge.

6. Ili: ontološka hermeneutika može da predstavlja opravdanost svake duhovnonaučne, ili možda i naučne prakse uopšte, dok god ona deluje sa parolom učešća u delatnoj povesti. Jer, iako tumačenje nije delatnost nekog posebnog subjekta, nego je delatnost delatno-povesne svesti, zar to ne znači da je, recimo danas, doduše u koliziji sa celokupnom povešću, to delovanje najviše delovanje današnje svesti? Onda bi se govorilo o Vatimovom "prevođenju" na "javnu istinu". Ovde uskače kao suštinsko i ono Betijevo izvlačenje samo onog "što je puno smisla i razumno", tj. još gore, imputiranje smisla: postuliranje povesti kao univerzalno smislene i opravdane.

7. Ako bi, obrnuto Betijevom stavu, onto-hermeneutika nastojala da bude što dublje utopljena u snagu povese ostavštine, ponizno posvećena predaji, onda bi to značilo krah subjekta tumačenja, i potpunu nemogućnost rukovođenja duhovno-povesnom stvarnošću.

8. Što se tiče hermeneutičkog odnosa celine i pojedinačnog, on može da se primeni na još neke aspekte stvarnosti tumačenja koji nisu pomenuti. Celina je, najpre, celokupna povjesna predaja i univerzum njenih značenja, uslovno rečeno "predmet" tumačenja; zatim celina delatno-povesne svesti, takoreći supstancijalna subjektivnost. Delovi bi onda bili sama značenja u svojoj

---

60 Ipak smo kod Šlajermahera imali, barem naizgled, jednostavno stanje stvari i hermeneutičko ponašanje. Ideološki je lakše ponašati se u tumačenju. „Samo kod onog beznačajnog zadovoljavamo se s onim najjednom razumljenim.” Schleiermacher, *Hermeneutika i kritika s primjenom na Novi zavjet*, str. 154

61 Na tragu stava o hipostaziranju jezičkog, moglo bi se govoriti o skrivenom jezičkom pozitivizmu kod Gadamera.

beskonačnosti, tj. određenja svesti u svojoj mnogostrukosti.

9. Svest bi mogla da bude celina za interpretiranje, gde bi svoje hermeneutičko mesto našle fenomenologija i psihoanaliza.

10. Napravićemo jednu paralelu u vezi diskusije između Betija i Gadamera: možda Gadamer, kada kaže kako njegova hermeneutika samo "opisuje šta jeste", naspram onog šta treba da bude (verovatno aludirajući na neuspešne jednostrane hermeneutičke pokušaje, koji, dakako, imaju svoje tlo važenja), taj odnos shvata kao odnos između izvornog jezika zajednice i veštačkih jezika⁶². Doduše, posebne hermeneutičke teorije nisu u potpunosti veštački stvorene, niti je onto-hermeneutika neki prirodan tok mišljenja i govorenja, ali onto-hermeneutika baš to izvorno čoveka i sveta želi da isprati i objasni putem tumačenja.

11. Možda je Gadamerova hermeneutika u nameri jednostavno ponovno buđenje važnosti naučne svesti za ljudsku sudbinu.

12. Gadamer govori o onome što nas obuhvata, a da je neuhvatljivo; Beti govori o uhvatljivom, koje treba da nas obuhvata. Za Gadamera Betijev stav ima ograničeno važenje, kao posebna hermeneutika jedne opšte ontološke slike; za Betija bi ovo bila besmislica.

13. Zar govor o jeziku, ontologija jezika, razumevanje jezika razumevanja nije tumačenje jezika i istraživanje jezika? Pa kako onda o jeziku ne može da se govori kao o predmetu, kada je on ultimativni ne-opredmećeni predmet i za samog Gadamera, totalitet u kojem, o kojem i kojim se govori, čak bitak?

14. Gadamer u tekstu *Granice eksperta* kaže kako biti ekspert ne znači neko posebno zanimanje i posao, već izvorno znači biti-iskusan u nečemu, ali kako je danas ekspert posrednik "između naučne kulture Moderne i njenih društvenih posledica u životnoj praksi"⁶³. Videli smo kako kod Gadamera hermeneutici pripada mesto između istorijski mišljene predmetnosti na odstojanju i pripadnosti nekoj tradiciji. U smislu ove analogije hermeneutičar je ekspert kompetentan kako za nauku, tako i za društvenu praksu. Ostaje pitanje: nije li Gadamerova hermeneutika vršenje nasilja nad predajom, ako je, kako smo slobodnije protumačili, hermeneutičar zapravo ono/onaj između?

15. Kako god da postavimo stvar hermeneutike, mi zapravo ne zadiremo daleko od Gadamerovog učenja. Tačnije, naša upitanost je već obuhvaćena Gadamerovim postuliranjem horizonta samo-iskazivanja onto-hermeneutičke sfere: provedenim samoosvešćenjem delatno-povesne supstancije subjektivnosti. Drugačije bi bilo jedino kada bismo shvatili kako razumevanje i tumačenje, zapravo, nisu ontološki i izvorni bitak ljudskog.

Ili: kada ne bi bili mogući.

---

62 "Dogovor, kojim se uvodi neki umjetni jezik (...) nužno pripada nekom drugom jeziku. Međutim, u jednoj zbiljskoj jezičkoj zajednici mi se ne dogovaramo, nego dogovor (...) već postoji." Gadamer, *Istina i metoda*, str. 482

63 Gadamer, *Evropsko nasleđe*, str. 93

LITERATURA

1. Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher, *Hermeneutika i kritika s primjenom na Novi zavjet*, Demetra, Filozofska biblioteka Dimitrija Savića, Zagreb 2002
2. Vilhelm Diltaj, *Izgradnja istorijskog sveta u duhovnim naukama*, BIGZ, Beograd 1980
3. Vilhelm Diltaj, *Zasnivanje duhovnih nauka*, Prosveta, Beograd 1980
4. Hans Georg Gadamer, *Istina i metoda*, Veselin Masleša, Sarajevo 1978
5. Hans Georg Gadamer, *Hegelova dijalektika*, Plato, Beograd 2003
6. Hans Georg Gadamer, *Evropsko nasleđe*, Plato, Beograd 1999
7. Hans Georg Gadamer, *Hermeneutika kao praktična filozofija*, zbornik *Čemu još filozofija*, Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb 1978
8. Emilio Beti, *Hermeneutika kao opšta metoda duhovnih nauka*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad 1988
9. Helmut Feter, *Hermeneutički ogledi*, Dosije, Beograd 2000
10. Đani Vatimo, *Kraj moderne*, Bratstvo-jedinstvo, Novi Sad 1991

GOJKO KOSOVAC

PROBLEMS OF INTERPRETATION IN ONTOLOGICAL HERMENEUTICS

Summary: Gadamer's ontological hermeneutics postulate the universality of interpretation, incorporating the classical (philological, juristic and theological) schools of interpretation, the philosophical spirit, phenomenology, the science of history and humanistic tradition within the framework of a unique body of research. However, the question is how eclectic is Gadamer's grounding of hermeneutics? The author attempts to show that there are many outside interpretations in the heterogeneous series of hermeneutic solutions that make up the great philosophical work *Truth and Method*, and they later become Gadamer's vital theses. Examples of this include: the subjective and objective aspects of interpretation; the Hermeneutic Circle; the problem of application; the ontological aspect of understanding; the relation between being and language; a more source-related interpretation of Schleiermacher and Dilthey - these are not Gadamer's discoveries. Considering the range of Betti's critique, the author emphasizes that the intention of Gadamer's hermeneutics is the new awakening of the importance of scientific consciousness for the fate of humankind.

Keywords: ontology, hermeneutics, Gadamer, Betti, interpretation